

NEVIDLJIVA TIPOGRAFIJA FRANE PARA - KAPITALNO DJELO HRVATSKE KULTURE, PISMENOSTI I KNJIGOTISKARSTVA

Znanstveno interferentna “knjiga Svijeta”
(Nakladnik - Katedra Čakavskoga sabora Roč, 2012.)

Božji pečat i kristogram u hrvatskoglagoljskoj inkunabuli

Knjiga akademskog slikara grafičara prof. Frane Para **NEVIDLJIVA TIPOGRAFIJA – Božji pečat i kristogram u hrvatskoglagoljskoj inkunabuli** dio je šireg istraživačkog projekta koji je Katedra Čakavskog sabora pokrenula 2000. godine s izradom replike Gutenbergovog knjigotiskarskog tijeska, i to prema nacrtima autora Frane Para, dugogodišnjeg profesora na Grafičkom odsjeku Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu.

Nevidljiva tipografija akademskog slikara grafičara Frane Para mnogostruko je “vidljivo”, povijesno i svestremensko, ljepotno i trajno uporišno - suvremeno divot-izdanje hrvatske kulture i znanosti, u najzahtjevnijem vrhu umjetničke, strukovne i knjižne izvedbe. U svom znanstvenom i umjetnički višeslojnom bogatstvu, ta mnogolika knjiga - podnaslovnom i posvetnom definicijom - približava nas područjima svoga bavljenja: **Božji pečat i kristogram u hrvatskoglagoljskoj inkunabuli**, objasnivši, dapače, prije kazala, na samom predimpressumskom početku termin “inkunabula” (prema latinskom *incunabula*, -orum - ‘ono što leži u kolijevci’) – naziv za knjige iz prvoga doba tiskarstva, prije 1500. godine. Nadalje, druga pododrednica i posveta (*Posvećeno tipogramu Blaža Baromića i prvoj glagoljaškoj tiskari u Senju*) precizira tematsku, simboličku, geometrijsku okosnicu te jedinstvene knjige, i to istraživanje i analizu morfologije tiskarskoga znaka Blaža Baromića, nedvojbeno - prvoga tipografskoga znaka u povijesti hrvatskog tiskarstva – kako doznajemo i iz ranijih radova sa znanstvenih skupova i djela Frane Para (npr. *Typographia glagolitica*, MH 1997.). Pritom se, uobičajeno prema rječničkim natuknicama, pod *tipografijom* podrazumijeva tiskanje knjiga tzv. pomičnim (lijevanim) slovima. Sveobuhvatno Parovo razlaganje, komparacija

i dokumentiranje podrijetla, sadržaja i posebnosti Baromićeva znaka polazi od (kako kaže) “likovne složenice dvaju znakova” od kojih je sazdan – “kruga i križa” te njihovih “protosimbolskih” vrijednosti “u tragovima davno izumrljih ili izgubljenih kultura” (Paro 2012: 47). Dva ukrížena kutnika u krugu pod križem tako su osobni “signum Blaža Baromića unesen u ‘opći’ znak” (Paro 1997: 94). Na kraju *Nevidljive tipografije*, nakon engleskog sažetka, indeksa autora i popisa literature, Frane Paro dodaje izbor iz kolekcije od 76 tiskarskih znakova s motivom *terrarum orbis*, nastalih između 1480. i 1526. godine. Valja podsjetiti iz interpretacije Frane Para: tipografski znak Blaža Baromića (rođenog u Vrbniku oko 1440. godine) rezan je u drvu 22 x 37 mm i otisnut, samo jednom, na završnom listu iznad kolofona *Spo-vidi općene*, koju je Baromić otisnuo 1496. u Senju. Taj složeni znak - likovi kojega čine križ-krug i dva ukrížena kutnika – proizlazi iz grčkog **monograma Kristova imena** (*krizmon*) i osnovni je simbol ranoga kršćanstva.

Hrvati u stvaranju temelja svjetske povijesti tiskarstva

Ispisujući, zamalo romanesknim zanosom, sveukupnu biografiju Frane Para, umjetnik Zdravko Tišljar izdvaja njegovu rečenicu sa str. 22. predmetne knjige “Lijepa knjiga je, međutim, zbrojna kategorija – ukupnost materijalnih i duhovnih, vidljivih i nevidljivih njezinih sastavnica” – te dodaje: “Hrvatski umjetnik, lucidni istraživač, pragmatični pedagog, dobar čovjek Frane Paro ispisao je i izdizajni-
rao po (...) kriterijima ‘ukupnosti’ *lijepu* knjigu: Božji pečat i kristogram u hrvatskoglagoljskoj inkunabuli – Nevidljiva tipografija” (Hrvatsko

Naslovnica knjige F. Para

slovo, 8. lipnja 2012: 17). Djelo je to višestruke kompetencije svoga autora – slikarsko-grafičke, kaligrafske, znanstvene, publicističke, pedagoške... – jedinoga slikara grafičara u Hrvatskoj koji je proučio tehnologiju i dosege ranoga knjigotiskarstva, s osobitostima glagoljskog tiskarstva i njegovim prinosom povijesti svjetske tipografije. Za razliku od kulturnopovijesnih, jezičnih i inih okolnosti djelovanja senjske tiskare, kao i slagarskog izuma tzv. ligatura (slovnih veza s odlivenim poluslovima) – tiskarski je znak kruga s križem i kutnicima – premda prvi i najstariji (naglašava uvodno prof. Para) – ostao izvan strukovne pozornosti. Međutim, daljnja autorova istraživanja tipografskoga znaka, njegove geometrije – neizbježno su proširena, kako sam Para veli: „na cjelinu tiskarskog djela – na knjigu, odnosno na tiskarsku umjetnost *in toto*.” (Para 2012: 5). Zato je i *Nevidljivu tipografiju* teže jednoznač-

no definirati; značenjem i znanstvenom interferentnošću šira od monografije, sveobuhvatnošću sinteznija i analitičnija, i produbljenija od enciklopedije (zadirući u ikonografiju, semiologiju, povijest umjetnosti, antropologiju, paleografiju, matematiku, bibliologiju...) – ona je svojevrsna “knjiga svijeta”. Ukratko, Nevidljiva tipografija kapitalno je knjižno djelo hrvatske kulture s područja hrvatske pismenosti i knjigotiskarstva, ujedno i sveučilišni udžbenik; prva je takve vrste u nas (na 330 stranice, s više od 600 ilustracija) – u 22 poglavlja, te, u dodatku, s 24 geometrijske dekompozicije tipograma (geometrijske studije s opisom).

Hrvatsku glagoljsku baštinu stavlja uz bok ostvarenjima začetnika tiskarstva renesanse, sa središnjom temom: *prvi tiskarski znak na tlu Hrvatske i njegov autor Blaž Baromić*, utemeljitelj prve hrvatske tiskare.

Cjelinom knjige raspoznavamo provod-

ni motiv i autorsko polazište Frane Para cjelokupnom projektu *ISTRAŽIVANJE HRVATSKOGLAGOLJSKOG TISKARSTVA*, s osnovnim tezama:

Hrvatskoglagoljski prvotisak nastaje 1483. g. – samo 14 godina nakon utemeljenja prve tiskare u Veneciji, te 28 godina nakon Gutenbergove Biblije. Korpus hrvatskoglagoljskog tiskarstva nastajao je tijekom 410 godina. U razdoblju inkunabula (prvih 50 godina tiskarstva) za ukupno 55 poznatih izdanja gravirano je najmanje 14 kompleta matrica za lijevanje glagoljskih slova. Njihove tipografske posebnosti do danas nisu sustavno proučavane i predstavljaju neistraženo blago hrvatske i europske tiskarske baštine.

I **zaključak**: nikad Hrvati u svojoj povijesti nisu bili bliži glavnoj matici jednog europskog revolucionarnog humanističkog pokreta no što su to bili u vrijeme stvaranja temelja velike svjetske povijesti tiskarstva.

Nevidljiva tipografija, kao dio multidisciplinarnog projekta istraživanja hrvatske glagoljske tiskarske baštine – ujedno i prvog sveobuhvatnog kulturnoznanstvenog projekta od nacionalnog značenja u području glagoljske tipografije – **uspjela je realizirati osnovni cilj**: naglasiti i vrednovati sudioništvo Hrvata u stvaranju temelja svjetske povijesti tiskarstva, i to konkretnim knjižnim i tipografskim rezultatima trajne vrijednosti, u prilog identiteta hrvatske kulture.

I dodati nam je: u virtualno nam, cyber doba usmjerene, gotovo odnegovane nepisanosti, pa i nepismenosti, civilizacijski argumenti tragova “crne umjetnosti” u *Nevidljivoj tipografiji* Frane Para pouzdana su nam mjera i vjera upisivanja tragova nás, suvremenika, u civilizacijskoj orbiti.

Priredila: B. Pažur